

Миколаївські бібліотеки закладів вищої освіти в період глобальних викликів (аналіз діяльності 2020-2022 рр.)

Бєлодєд О.В.

заступник директора з наукової роботи

Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування

імені адмірала Макарова, Україна, Миколаїв

olena.beloded@nuos.edu.ua

Могильна О.Л.

завідуюча відділом бібліотечного маркетингу, інноваційної та методичної роботи

Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування

імені адмірала Макарова, Україна, Миколаїв

oksana.mohylna@nuos.edu.ua

Анотація

Представлено аналіз діяльності бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО) м. Миколаєва, що входять до складу Методичного об'єднання (МО) в період глобальних викликів. Розглянуто сучасні форми та методи роботи з надання дистанційних послуг, використання інформаційних ресурсів. З'ясовано, що в умовах пандемії та воєнного часу бібліотеки МО продовжували виконувати покладені на них функції інформаційного забезпечення освітнього, наукового та виховного процесів. Вони переорієнтували свою роботу, визначили основні пріоритети, побудували власну стратегію подальшого розвитку.

Ключові слова: бібліотеки ЗВО, діяльність бібліотек, бібліотека і війна, користувач, кризові ситуації.

Постановка проблеми

Глобальні виклики сьогодення радикальним чином змінили суспільне життя, вищу освіту і, зокрема, роботу бібліотек ЗВО. У звичайний ритм життя спочатку внесла корективи пандемія COVID-19, точкою відліку нової реальності стала дата початку військового вторгнення. Кризові ситуації спонукали бібліотеки МО до пошуку нових можливостей, активізації роботи з віртуальними користувачами, переорієнтації простору та послуг бібліотек.

Мета статті

Проаналізувати діяльність бібліотек закладів вищої освіти м. Миколаєва, що входять до складу Методичного об'єднання в умовах глобальних змін, представити сучасні форми і методи роботи в контексті суспільних викликів.

Виклад основного матеріалу

Алгоритм діяльності бібліотек ЗВО м. Миколаєва в умовах криз було закладено під час пандемії COVID-19. У цей період в бібліотеках було запроваджено змішані

формати роботи, почали активно використовувати нові технології, вдосконалювати вже наявні, застосовувати нові форми роботи з користувачами.

Повномасштабна війна в Україні стала новим випробуванням для колективів та працівників бібліотек МО. Робота в таких умовах потребувала адаптації та аналізу нових реалій. Надзвичайно важливо було організувати роботу бібліотек так, щоб вона не тільки відповідала вимогам освітнього та навчального процесу у ЗВО, але й повною мірою забезпечувала безпеку та комфорт читачів.

Функціонування бібліотек МО в умовах глобальних викликів характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до інформаційного забезпечення навчального та наукового процесів у вишах, інноваційних форм організації доступу до відкритих освітніх ресурсів. У важкий і водночас важливий для країни та її громадян час бібліотеки працювали, активно переформатували свою роботу. Було змінено пріоритети, напрями роботи та продовжено подальшу діяльність, незважаючи на всі труднощі. Проілюструвати її можна на прикладі роботи бібліотек ЗВО м. Миколаєва, що входять до складу Методичного об'єднання в період глобальних викликів (2020-2022 рр.).

До Методичного об'єднання (МО) входять 6 бібліотек провідних ЗВО міста:

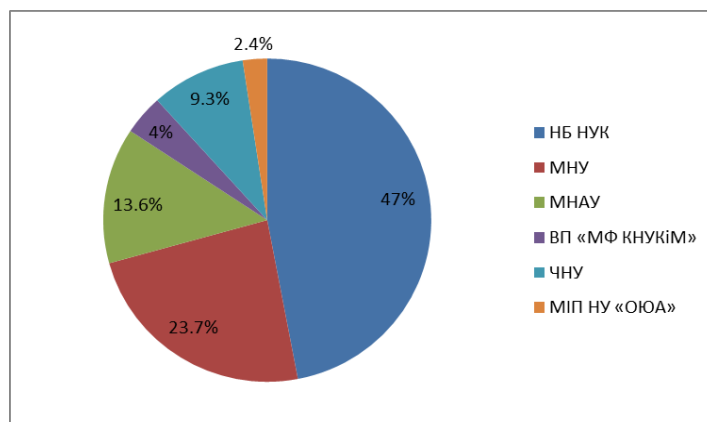
- Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова (НУК ім. адм. Макарова);
- Миколаївського національного аграрного університету (МНАУ);
- Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського (МНУ ім. В. О. Сухомлинського);
- Чорноморського національного університету імені П. Могили (ЧНУ ім. П. Могили);
- Відокремленого підрозділу Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв (ВП «МФ КНУКіМ»);
- Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія» (МІП НУ «ОЮА»).

Основними напрямками роботи були:

- забезпечення функціонування бібліотек в умовах глобальних викликів, адаптація роботи з віртуальним споживачем інформації;
- збереження фондів та майна бібліотек;
- пристосування сервісів для забезпечення якісного та оперативного обслуговування користувачів у дистанційному режимі, створення безпечних умов для читачів та співробітників бібліотек для роботи в офлайн-режимі;
- забезпечення інформаційної підтримки науково-дослідної та виховної діяльності ЗВО, поширення результатів науково-дослідницької діяльності вчених ЗВО;
- сприяння підвищенню публікаційної активності вчених вишів;
- формування серед університетської спільноти правил академічної доброчесності як основи якості освіти;
- активне використання відкритих освітніх і наукових ресурсів.

Рівень інформаційного забезпечення навчального, наукового та виховного процесів у закладах вищої освіти залежить від якісної організації бібліотечного фонду. Пандемія COVID-19 та воєнний час позначилась на кількісних показниках книжкових колекцій бібліотек, роботі з їх формування, фінансуванні придбання нової літератури.

Загальний фонд бібліотек ЗВО на 01.01.2023 р. складає 1 958 542 прим. Відсоткове співвідношення загального фонду бібліотек ЗВО відображає діаграма 1. Діаграма №1. Загальний фонд бібліотек ЗВО (у %): НБ НУК – 47 %, МНУ – 23,7 %, МНАУ – 13,6 %, ВП «МФ КНУКіМ» – 4%, ЧНУ –9,3 %, МІП НУ «ОЮА» – 2,4 %.

Найбільший масив книжкового фонду знаходиться у Науковій бібліотеці НУК ім. адм. Макарова, Науковій бібліотеці МНУ ім. В. О. Сухомлинського, бібліотеці МНАУ.

Склад фонду бібліотек ЗВО за видами:

Дані за 2020 р.: книги – 1 545 519 прим. – 78,5 %; періодичні видання – 265 536 прим. – 13,5 %; електронні видання – 5 371 прим. – 0,3 %; інше – **151 891 прим. –7,7 %.**

Всього –1 968 317 прим. – 100 %

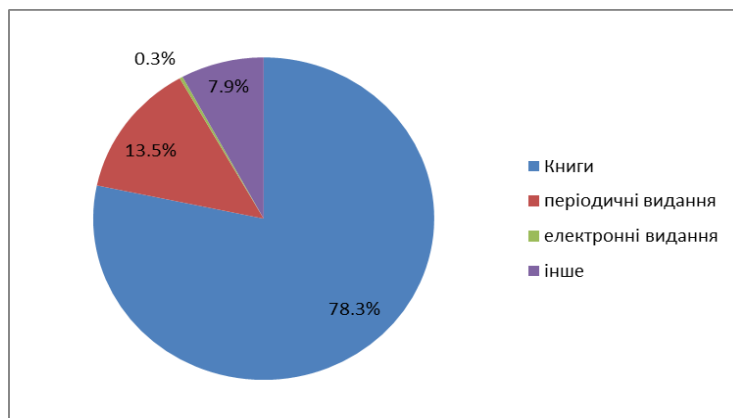
Дані за 2021 р.: книги – 1 536 431 прим. –78,4 %; періодичні видання – 264 678 прим. – 13,5 %; електронні видання – 5 464 прим. –0,3 %; інше – 153 721 прим. –7,8 %.

Всього –1 960 294 прим. – 100 %

Дані за 2022 р.: книги – 1 532 774 прим. –78,3 %; періодичні видання – 264 799 прим. – 13,5 %; електронні видання – 5 464 прим. –0,3 %; інше – 155 505 прим. –7,9 %. **Всього –1 958 542 прим. – 100 %.**

Склад фонду на 1.01.23 представлений на діаграмі №2

Діаграма № 2.

Порівняльний аналіз наведених даних свідчить про те, що за видовою ознакою документів склад фондів залишається без суттєвих змін, книги становлять більшу частину фондів університетських бібліотек.

Організація якісного та результативного навчального і наукового процесів відображається у цільовому призначенні книжкового фонду.

За цільовим призначенням фонди бібліотек МО м. Миколаєва розподілені таким чином:

Дані за 2020 р.:

навчальні видання – 57,5% (1 132 839 прим.), наукові видання – 11% (217 172 прим.). літературно-художні видання складають 7% (143 125 прим.).

Дані за 2021 р.:

навчальні видання – 57,8% (1 132 820 прим.), наукові видання – 11% (216 237 прим.). літературно-художні видання складають 7% (142 051 прим.).

Дані за 2022 р.:

навчальні видання – 59% (1 145 474 прим.) та наукові видання – 11% (216 438 прим.). літературно-художні видання складають 7% (142 076 прим.).

Найбільша кількість наукових (96 965 пр.) та навчальних видань (527 551 пр.) знаходяться у фонді НБ НУК ім. адм. Макарова, літературно-художніх (52 818 пр.) – у фонді НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Тобто, відсоткове співвідношення кількісного складу фонду бібліотек МО за цільовим призначенням протягом 2020-2022рр. залишається стабільним.

Тенденція зменшення документних фондів бібліотек ЗВО прослідковується протягом 2020, 2021, 2022 років.

Зокрема:

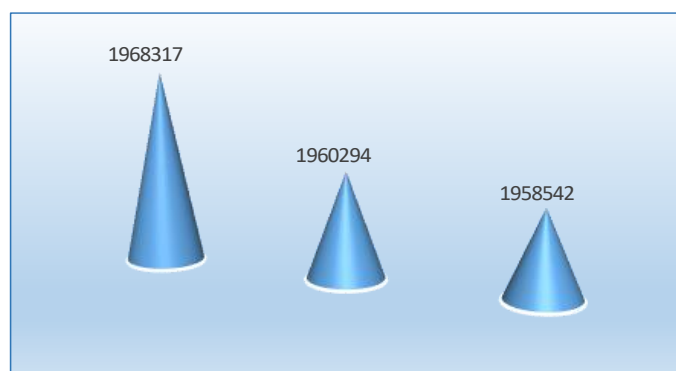
2020 р. – 1 968 317 прим.,

2021 р. – 1 960 294 прим.,

2022 р. – 1 958 542 прим.

У порівнянні з 2020 роком зменшення книжкового фонду складає – 9 775 прим.

Фонди бібліотек ЗВО

В цілому, скорочення кількості фондів бібліотек МО пов'язане зі списанням зношеної, застарілої, дублетної, пошкодженої літератури внаслідок ракетних ударів по приміщеннях книгозбірень та у зв'язку з актуалізацією бібліотечних фондів внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Так, за період 2020-2022 років вилучено з фондів:

- НБ НУК ім. адм. Макарова – 9 238 примірників;
- НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського – 12 583 примірника літератури;
- бібліотека МНАУ – 6 637 примірників;
- бібліотека ЧНУ ім. Петра Могили – 483 примірника;
- бібліотека МП НУ «ОЮА» – 44 примірника;
- бібліотека ВП «МФ КНУКіМ» – література не вилучалася.

Загалом, протягом досліджуваного періоду з фондів бібліотек МО вилучено 28 985 примірників.

Також, однією з причин зменшення кількості фонду бібліотек є суттєве скорочення нових надходжень у більшості бібліотек ЗВО внаслідок обмеженого фінансування.

Карантин та запровадження військового стану у країні тимчасово порушили відпрацьований механізм **комплектування**, але, незважаючи на це, бібліотеки МО поповнювали свої фонди. Це відображено на таблиці № 1

Таблиця № 1. Надходження документів до бібліотек ЗВО

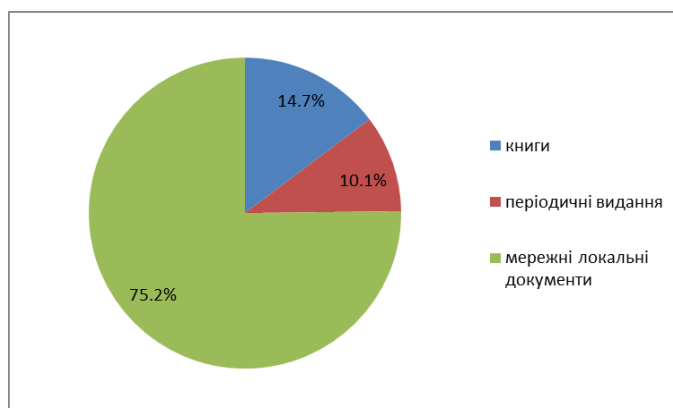
Назва бібліотеки	всього прим./назв			
	2020	2021	2022	+ / -
Наукова бібліотека НУК ім. адм. Макарова	1042 / 360	1077/481	97/ 46	-980/ -435
НБ НУК з філіями	1365 / 487	1172/545	97/ 46	-980/ -435
Наукова бібліотека МНУ ім. В.О. Сухомлинського	1014 / 497	909 / 595	—	—
Бібліотека МНАУ	2264 / 1634	2366/2009	3665/ 3545	+1299/ +1536
Бібліотека ВП «МФ КНУКіМ»	40 / 9	—	—	—
Бібліотека ЧНУ ім. Петра Могили	1422 / 287	2616/840	721 / 327	- 1895/ - 513
Бібліотека МП НУ «ОЮА»	91 / 53	33/10	62/42	+ 29/ + 32
Всього	6196 / 2967	7096/3999	4545/ 3960	-2551/ -39

У 2022 році бібліотеки МО поповнили свої фонди новими виданнями порівняно з 2020 роком менше на 1651 прим., але назв видань отримано на 993 більше.

Протягом досліджуваного періоду поступове зростання кількості нових надходжень спостерігається в бібліотеці МНАУ за рахунок такого виду документів, як «мережні локальні документи, що доступні користувачам бібліотеки». В НБ НУК ім. адм. Макарова та бібліотеці ЧНУ ім. Петра Могили зростання кількості нових надходжень було в 2021 році, а в бібліотеці МПН НУ «ОЮА» у 2022 році.

Зокрема, за 2022 рік – найбільше нових надходжень в бібліотеках: МНАУ (3 665 прим.), ЧНУ ім. Петра Могили (721 прим.), НУК ім. адм. Макарова (97 прим.). У цьому ж році **новими періодичними виданнями** поповнились фонди бібліотек – ЧНУ ім. Петра Могили (721 пр.), МНАУ (155 пр.), НБ НУК ім. адм. Макарова (97 пр.). У порівнянні з 2021 роком до бібліотек МО не надійшло жодного електронного носія з записом. Фонд НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського у 2022 році взагалі не поповнювалися, а фонд бібліотеки ВП «МФ КНУКіМ» не поповнюється вже 2 роки поспіль.

Діаграма № 3. Надходження документів до бібліотек ЗВО у 2022 році за видами (у %): книги – 670 прим. – 14,7 %; періодичні видання – 459 прим. – 10,1 %; мережні локальні документи – 3 416 прим. – 75,2 %.

Надходження за мовами до фондів бібліотек МО представлено у таблиці № 2.

Таблиця №2. Динаміка нових надходжень за мовами

	2020	%	2021	%	2022	%
Всього надійшло прим	6 196		7 096		4 545	
Державною мовою	4 646	75	5 872	83	4 333	95
Іноземними мовами	1 550	25	1 224	17	212	5
У т.ч. російською мовою	634	10	376	5	76	2

Виходячи з результатів таблиці, бачимо, що з кожним роком збільшується кількість нових надходжень державною мовою.

В бібліотеках МО, постраждалих внаслідок ракетних ударів (НБ НУК ім. адм. Макарова, НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського, Бібліотека ЧНУ ім. Петра Могили) проводилась активна робота по збереженню фондів.

Так, в **НБ НУК ім. адм. Макарова** значно постраждав фонд та майно відділів, які розташовані в Головному корпусі університету. Загальний відсоток пошкодження фонду складає 20%. Практично на сто відсотків знищено фонд відділу бібліотечного маркетингу, інноваційної та методичної роботи та інформаційно-бібліографічного відділу.

Внаслідок ракетних ударів зруйновано дах Навчально-наукового гуманітарного інституту. Через зруйнований дах, під впливом погодних умов було затоплено фонд відділу обслуговування НБ у цьому структурному підрозділі, пошкодження фонду склали 20 %. Таким чином, гостро постало питання збереження бібліотечного фонду відділів обслуговування. Для цього була виконана наступна робота:

- виявлено пошкоджені видання та зроблено їх відбір для списання. Особливу увагу було приділено фонду відділу обслуговування користувачів Навчально-наукового гуманітарного інституту та Факультету морського права, оскільки через затоплення приміщення та вогкість частина фонду була ушкоджена грибком. Аби зберегти не-ушкоджений фонд від розповсюдження інфекції, пошкоджені книги було відокремлено та проведено санітарно-гігієнічні заходи;
- у приміщення відділу обслуговування Наукової бібліотеки в Навчально-науковому інституті автоматики та електротехніки було переміщено фонд рідкісних і цінних видань НБ, книги з дарчими надписами, цінний фонд читального залу та абонементів, нові надходження за 2021, 2022 рр, а також фонд електронних видань. Сюди ж було також перевезено інвентарні та сумарні книги обліку фонду НБ та Генеральний алфавітний каталог Наукової бібліотеки.

В НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського внаслідок ракетних ударів постраждали фонди абонементів навчальної та наукової літератури. В результаті часткової перевірки було виявлено – пошкоджених документів (книг) – 2157 примірників (складає – 2% від фонду учбового абонементу 100 967 прим.), а також знищених 837 примірників (що складає – 0,3% від фонду наукового абонементу 265 938 прим.). Зважаючи на об'єктивні обставини – аварійний стан корпусу університету, в якому розміщена бібліотека, відсутність технологічних умов (світла), мала чисельність співробітників бібліотеки – 4), роботу по повній перевірці фонду, який налічує на 01.11.2023 – 447 955 примірників, здійснити неможливо. На даний час об'єктивні умови не дозволяють здійснювати збереження фонду належним чином.

Отже, можна зробити висновки, що пандемія COVID – 19 та військова агресія мали негативний вплив на формування фондів всіх бібліотек, членів МО. Виходячи з цього можна припустити, що і надалі, до закінчення воєнних дій на території України, фонди бібліотек будуть зменшуватися, як з причини недостатньої кількості нових надходжень у зв'язку з обмеженим фінансуванням на придбання нової літератури, так і за рахунок очищення фондів від зношеної, застарілої, дублетної та пошкодженої внаслідок військових дій літератури, а також у зв'язку з актуалізацією бібліотечних фондів внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

Дані з оновлення фонду бібліотек ЗВО виглядають таким чином: 2020 р. – 0,3 %; 2021 р. – 0,4 %; 2022 р. – 0,002 %.

Рівень якісного комплектування бібліотек залежить від **фінансування**. На зниження показника закупівлі нових надходжень вплинуло те, що університетські

бібліотеки змушені працювати в умовах обмеженого фінансування у зв'язку з пандемією та війною.

Фінансові витрати. на придбання книг, передплату періодичних видань та придбання БД у **2022 році** (порівняно з 2020 р.), **виглядають таким чином (слайд):**

- **придбання книг:**
2020 р. – 228 455,65 грн.
2022 р.– 113 407,00 грн.

Зменшення фінансування складає – **115 048.65** грн.

- **передплата періодичних видань:**
2020 р. – 278 985,16 грн.
2022 р. – 70 040.00 грн.

Зменшення фінансування складає – **208 945,16** грн.

- **на придбання БД з 2020 року фінансування не виділялося в жодній бібліотеці МО.**

Аналізуючи показники фінансування комплектування фондів бібліотек МО за 2020-2022 рр. ми бачимо, що витрати на придбання книг у книгозбірнях МО значно зменшилися порівняно з 2020 роком через те, в період дії карантинних обмежень та під час військового стану не виділялися кошти на придбання книг для бібліотек, крім Бібліотеки МНАУ та НБ ЧНУ ім. Петра Могили. В усіх бібліотеках МО значно скоротилися фінансові витрати на передплату періодичних видань.

Але, незважаючи на обмежене, а в деяких бібліотеках МО відсутнє фінансування, ліквідації прогалин в комплектуванні сприяла **наявність доступу до наукометричних і навчальних БД, наукових платформ, електронних бібліотек.**

Відповідно до наказів МОН України «Про надання доступу закладам вищої освіти і науковим установам до електронних наукових баз даних» Наукова бібліотека НУК ім. адм. Макарова, Наукова бібліотека МНУ ім. В. О. Сухомлинського, Бібліотека МНАУ, Бібліотека ЧНУ ім. Петра Могили надавали своїм користувачам доступ до міжнародних наукометричних БД Scopus, Web of Science, Springer Nature, ScienceDirect за національною передплатою.

- ☐ **за національною передплатою:**
- ☐ Scopus та Web of Science – наукометричні платформи; (НБ НУК ім. адм. Макарова, бібліотека ЧНУ ім. Петра Могили, бібліотека МНАУ, НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського);
- ☐ БД ScienceDirect – повнотекстові наукові ресурси відомого міжнародного видавництва Elsevier (НБ НУК ім. адм. Макарова, НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського);
- ☐ БД Springer Nature – повнотекстові наукові ресурси відомого міжнародного видавництва Springer. (НБ НУК ім. адм. Макарова, бібліотека МНАУ).

В бібліотеках – ВП «МФ КНУКіМ» та МІП НУ «ОЮА» доступ за національною передплатою – не надавався.

Крім того, бібліотеками МО надавалася можливість університетській спільноті користування **ліцензійними ресурсами тестового доступу.**

У 2022 р. було надано доступ до 12 БД, (в 2020 році – до 11), найбільше доступів надається НБ НУК ім. адм. Макарова. Зокрема, в НБ НУК ім. адм. Макарова у 2022 році. було надано 8 доступів.

Також, бібліотеками надавався **безкоштовний доступ до освітніх онлайн-ресурсів та онлайн-лекцій освітніх платформ:**

- ☐ Research4Life;

- ACM Digital Library;
- Prometheus (онлайн курси з інформаційної та медіаграмотності, психологічної допомоги в умовах війни та ін.);
- Coursera;
- "Лекції майбутнього" та інші.

У кризових умовах пандемії та воєнного стану основні зусилля бібліотек МО були спрямовані на надання доступу до електронних інформаційних ресурсів. Так, в НБ НУК ім. адм. Макарова у зв'язку з евакуацією сервера бібліотеки, на якому встановлено автоматизовану бібліотечну програмну систему УФД/Бібліотека, було тимчасово припинено доступ до Електронного каталогу, Електронної бібліотеки, бібліотечних документів. Тому, було зроблено акцент на Інституційний репозитарій (<http://eir.nuos.edu.ua/>) та Сайт бібліотеки (<http://lib.nuos.edu.ua/>). Завдяки цим онлайн ресурсам, які регулярно поповнювалися, забезпечувався студентам та викладачам доступ до повнотекстових документів та повна інформація про послуги, що надаються бібліотекою для підтримки навчального процесу.

Інституційні репозитарії бібліотек МО під час воєнних дій стали одним із найважливіших шляхів розповсюдження результатів досліджень науковців університетів. Незважаючи на військовий стан, репозитарії регулярно поповнювалися новими матеріалами наукового, освітнього та методичного призначення. Таким чином, здобувачі освіти та науковці мали змогу отримувати необхідні відкриті освітні електронні ресурси.

Динаміка наповнення та використання репозитаріїв

Таблиця №3.

Назва бібліотек ЗВО	Кількість представлених документів (записів)			
	2020	2021	2022	+ / -
Наукова бібліотека НУК ім.адм.Макарова	2 364	3 950	5 503	+ 3 139
Бібліотека МНУ ім. В.О.Сухомлинського	695	857	954	+ 259
Бібліотека МНАУ	7 452	9 735	11 390	+ 3 938
Бібліотека ВП МФ КНУКіМ	2 855	1 727	1 950	- 905
Бібліотека ЧНУ ім. П. Могили	351	458	544	+ 193
Бібліотека МП НУ «ОЮА»	-	-	-	-
Всього	13 717	16 727	20 341	+ 6 624

Аналізуючи статистику наповнення інституційних репозитаріїв бібліотек МО в період пандемії та воєнного стану в Україні, чітко прослідковується щорічне зростання кількості записів. Лише у бібліотеці ВП МФ КНУКіМ зменшилася кількість записів, порівняно з 2020 роком. Це пояснюється тим, що у 2021 році у зв'язку з технічним збоєм у роботі репозитарію, внесені записи не збереглися і не всі роботи були надані для повторного внесення.

Досліджуючи статистику використання інституційних репозиторіїв в період пандемії та воєнного стану в Україні, чітко прослідковується зростання кількості відвідувань. Це обумовлено обставинами сьогодення, а саме тим, що переважна кількість науковців, викладачів та здобувачів освіти були змушені працювати дистанційно.

Потужним засобом інформаційного обслуговування є веб-сайт бібліотеки. Так, в Науковій бібліотеці НУК ім. адм. Макарова (<http://lib.nuos.edu.ua>), як під час пандемії, так і з перших днів воєнних дій не припинялось інформування користувачів корисною інформацією про безкоштовні доступи до освітніх онлайн-ресурсів, онлайн-лекцій освітніх платформ, розміщувались віртуальні виставки, відеозамальовки до знаменних і пам'ятних дат, надавалась інша актуальна та потрібна для забезпечення навчального процесу інформація, яка також розміщувались і та сторінці НБ в соціальній мережі Facebook.

Довідково-бібліографічне та інформаційне обслуговування користувачів бібліотек під час карантинних обмежень та військового стану було спрямовано на задоволення інформаційних потреб користувачів у дистанційному режимі.

Загалом, бібліотеками МО у 2022 році було проведено 29 комплексних інформаційних заходів (Дні кафедр, Дні фахівців, Дні дипломників, Дні першокурсників), у 2020 році – 82, на зменшення кількості проведених заходів вплинуло запровадження дистанційного навчання у зв'язку з карантинними обмеженнями та військовою агресією.

У 2022 р. скоротилося, але не припинялося й довідково-інформаційне обслуговування. Так, в Науковій бібліотеці НУК ім. адм. Макарова своєчасно було поінформовано користувачів про дистанційні послуги бібліотеки, тому значна кількість читачів отримувала потрібну інформацію в телефонному режимі або електронною поштою.

Також, надавались консультації щодо роботи з репозитаріями, налаштування віддаленого доступу до реферативної бібліографічної бази даних БД Web of Science, бібліографічної бази даних "Scopus", повнотекстової бази "ScienceDirect" тощо.

Надавались онлайн-послуги з присвоєння навчальним посібникам, монографіям, авторефератам дисертацій, науковим статтям класифікаційних індексів за таблицями УДК.

Працівниками бібліотек МО проводилась перевірка на плагіат наукових робіт студентів, а також статей викладачів університету програмою UNICHECK. Для передачі повідомлень використовувалася електронна пошта бібліотек.

В умовах карантинних обмежень та воєнного стану бібліотеками МО не припинялась інформаційно-просвітницька діяльність з популяризації принципів основ інформаційної культури та академічної доброчесності, використовуючи для цього можливості сервісу Zoom. та програмного продукту Google Meet. Але, незважаючи на всі зусилля співробітників бібліотек, загальна кількість занять з «Основ інформаційної

культури» зменшилася, зокрема в бібліотеках: НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського, Бібліотеці ВП «МФ КНУКіМ», Бібліотеці ЧНУ ім. Петра Могили.

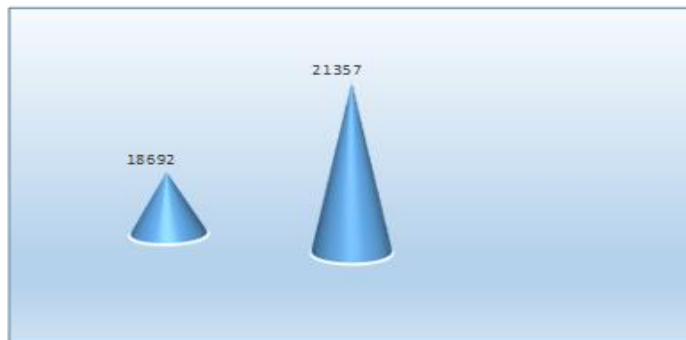
Незважаючи на те, що навчальний процес проводився в онлайн-режимі, **обслуговування користувачів** залишилося однією з провідних функцій бібліотек МО. Бібліотеки працювали офлайн і також надавали якісні інформаційно-освітні послуги у дистанційному режимі. Зокрема, співробітники НБ НУК ім. адм. Макарова за попереднім замовленням користувачів готували добірки науково-методичних матеріалів, проводили онлайн-огляди літератури, створювали віртуальні виставки, відеозамальовки та розміщували їх на сайті бібліотеки, сторінці НБ в соціальній мережі Facebook.

Статистичні дані з обслуговування користувачів

Користувачі:

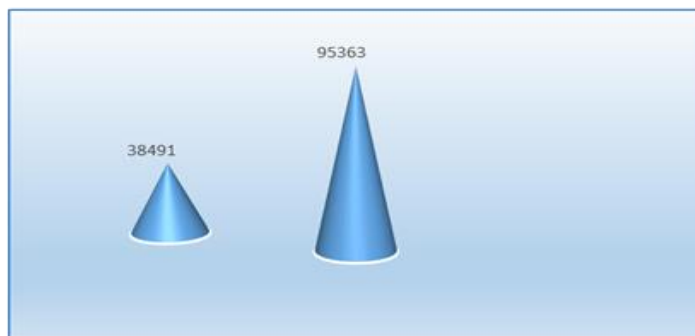
За єдиним обліком у 2022 році зареєстровано 18 692 користувача, у 2020 – 21 357 користувачів. Зменшення становить 2665 користувачів.

Користувачі за єдиним обліком

Обслуговано всіма структурними підрозділами бібліотек ЗВО: 2022 рік – 38 491 користувач, 2020 рік – 95 363 користувачів. Зменшення становить 56 872 користувача.

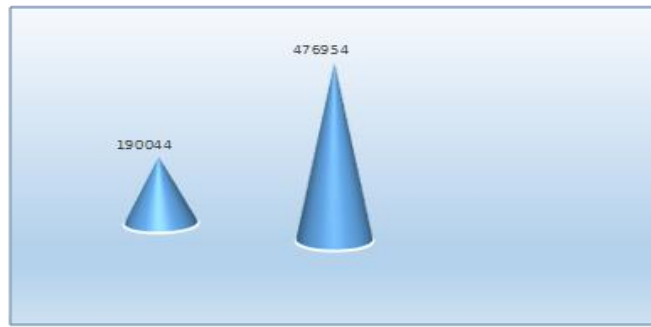
Обслуговано користувачів всіма структурними підрозділами бібліотек ЗВО

Відвідування бібліотек:

У 2022 році було зафіксовано 190 044 відвідувань (у 2020 – 476 954). Зменшення становить 286 910 відвідувань.

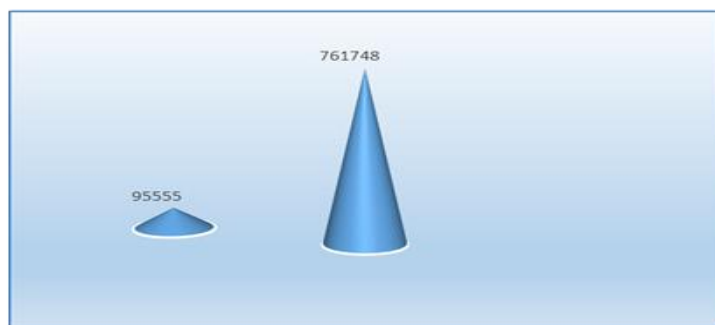
Відвідування

Книговидача:

У 2022 році користувачам бібліотек ЗВО було видано **95 555** примірників, у 2020 році – **761 748** примірників. Таким чином, книговидача, у порівнянні з 2020 роком, зменшилась на **666 193** примірники.

Книговидача

Основною причиною значного зниження всіх кількісних показників з обслуговування користувачів є введення карантинних обмежень та запровадження військового стану в країні. І хоча бібліотеки працювали як офлайн так і онлайн, тобто надавали інформаційно-освітні послуги у дистанційному режимі, це позначилося на всіх кількісних показниках.

Разюче позначилось на кількісних показниках обслуговування користувачів і те, що під час ракетних обстрілів зазнали руйнувань – Головний корпус НУК ім. адм. Макарова, де знаходились відділи обслуговування користувачів НБ НУК ім. адм. Макарова, НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського, НБ ЧНУ ім. Петра Могили. Внаслідок цього – приміщення відділів обслуговування користувачів НБ НУК ім. адм. Макарова у Головному корпусі, НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського на даний час знаходяться в аварійному стані та не пристосовані для обслуговування користувачів. Тому, в НБ НУК ім. адм. Макарова було організовано роботу бібліотеки у відділі обслуговування користувачів у Новому корпусі, куди було перевезено основну літературу, документи з обліку літератури та технічні засоби. НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського було виділено аудиторії в уцілому корпусі університету.

Також, на кількісних показниках з обслуговування користувачів бібліотек МО (крім бібліотеки МНАУ та бібліотеки ЧНУ ім. Петра Могили) дуже позначилось відсутність фінансування на придбання літератури.

Попри карантинні обмеження та військовий стан, запроваджений у країні, **соціокультурна діяльність** бібліотек ЗВО спрямована на забезпечення освітніх, інформаційних, соціокультурних та дозвільних потреб користувачів.

Зокрема у 2022 році у зв'язку з військовими діями, понівеченими приміщеннями бібліотек не вдалося втілити в життя все заплановане. Деякі заходи вдалося виконати ще в мирний час, інші проводилися по узгодженню з викладачами у віртуальному режимі.

Показники соціокультурної роботи представлені у таблиці № 4 .

Таблиця № 4 .

Назва бібліотек ЗВО	Кількість масових заходів			
	2020	2021	2022	+/-
Наукова бібліотека НУК ім. адм. Макарова	399	411	142	-257
НБ НУК з філіями	417	435	148	-289
Наукова бібліотека МНУ ім. В. О. Сухомлинського	158	21	3	- 155
Бібліотека МНАУ	126	129	3	-123
Бібліотека ВП МФ КНУКіМ	51	51	-	-51
Бібліотека ЧНУ ім. Петра Могили	75	76	1	-74
Бібліотека МПН НУ «ОЮА»	62	65	-	-65
Всього	889	777	155	- 734

Загальна кількість відвідувань соціокультурних заходів бібліотеках МО у 2022 році склала – 1165 користувачів, у 2020 році – 5 077. Зменшення кількості відвідувань масових заходів складає 3 912.

Одним із важливих напрямів діяльності книгозбірні є **науково-дослідна та науково-методична робота**, яка включає в себе організацію і проведення науково-практичних конференцій та семінарів, проведення наукових досліджень та висвітлення їх результатів в наукових публікаціях та доповідях на конференціях, складення бібліографічних показників.

Представлена таблиця №5 відображає кількість проведених конференцій, семінарів, виступів на конференціях, публікації за 2020-2022 рр.

Таблиця №5

Назва бібліотек ЗВО	Проведено конференцій, семінарів				Виступи на конференціях				Публікації			
	2020	2021	2022	+ / -	2020	2021	2022	+ / -	2020	2021	2022	+ / -
Наукова бібліотека НУК ім.адм.Макарова	3	11	1	- 2	9	21	3	-6	6	19	12	+ 6
Бібліотека МНУ ім. В.О.Сухомлинського	-	-	-	-	6	1	-	-6	-	-	-	-
Бібліотека МНАУ	1	1	1		3	3	2	-1	6	13	6	

Бібліотека ВП МФ КНУКіМ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Бібліотека ЧНУ ім. П. Могили	-	-	-	-	1	1	-	-1	-	-	-	-
Бібліотека МПП НУ «ОЮА»	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього	4	12	2	-2	19	26	5	-14	12	33	18	+ 6

Як бачимо з таблиці, за досліджуваний період з об'єктивних причин знизилася кількість проведених семінарів і конференцій в бібліотеках, відповідно, знизилася кількість виступів на конференціях. Але зросла кількість публікацій співробітників бібліотек, в яких вони представляли свій досвід та діяльність на сторінках фахових видань.

Так, за період 2020-2022 рр. лише в НБ НУК ім. адм. Макарова були підготовлені і видані – **збірник наукових статей і матеріалів «Університетська бібліотека: від традиційної до цифрової»**, навчальний посібник «Академічне письмо», розділ до монографії «Текст у медіакультурному просторі», створено документальний фільм «Університетська бібліотека: безмежний світ знань».

- Університетська бібліотека: від традиційної до цифрової. 100-річчю Наукової бібліотеки університету присвячується : зб. наук. ст. та матеріалів / за заг. ред. Т. М. Костирко. – Миколаїв : НУК, 2020. – 414 с.
- Підготовлено розділ «Наукова бібліотека» для ювілейної книги університету: Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова. Гортаючи сторінки історії / під ред. Є. І. Трушлякова. – Миколаїв : Вид-во НУК, 2020. – 392 с.
- Академічне письмо : навч. посібник / уклад. : Т. М. Костирко, С. В. Ларенкова, І. В. Бондар, М. С. Жигалкіна. – Миколаїв : НУК, 2022. – 116 с. – Режим доступу : URI: <http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6413>.
- Підготовлено розділ у монографію: Kostyrko, T. N. Forming of Personality Mediacompetence in the Conditions of Digital Technologies Development / T. N. Kostyrko // Text in Media Cultural Space : collective monograph / O. S. Filatova, S. V. Huzenko, N. M. Filippova, T. N. Kostyrko, etc. – Riga : Baltija Publishing, 2020. – P. 38–55.
- Створено документальний фільм «Університетська бібліотека: безмежний світ знань» (режисер Вадим Кірчев), який розміщено на You tube-каналі бібліотеки та на сторінці у Фейсбук.

Також слід відмітити, що в період 2020-2022 рр. з'явилися ряд публікацій Костирко Т. М., кандидата наук із соціальних комунікацій, директора НБ НУК ім. адм. Макарова, проіндексованих в БД SCOPUS.

- Kostyrko, T. M. Bibliometric analysis of the development of the direction dredging in world practice / T. M. Kostyrko, T. D. Korolyova // Conf. Proceedings "University Library at a New Stage of Social Communications Development". – Дніпро, 2019. – Вип. 4. – С. 22–28. – DOI: <http://unilibnsd.diit.edu.ua/article/view/186781/187373>

- • Kostyrko, T. M. Analytical review of admiral makarov nus's publication activity in international scientometric platforms / T. M. Kostyrko, T. D. Korolyova // Conf. Proceedings "University Library at a New Stage of Social Communications Development". – Дніпро, 2020. – Вип. 5. – С. 68–76. – DOI: http://conflib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library2020/paper/view/22188/11385
- • Kostyrko, T. M. Bibliometric analysis of publications of scientists in open access journals as a tool to increase the publishing activity of the university / T. M. Kostyrko, T. D. Korolyova // Conf. Proceedings "University Library at a New Stage of Social Communications Development". – Дніпро, 2021. – Вип. 6. – С. 108–117. – DOI: <http://unilibnsd.diit.edu.ua/article/view/248521/247397>
- • Kostyrko, T. M. Formation and Use of Open Access Resources in University Libraries during the Pandemic and Martial Law in Ukraine / T. Kostyrko, , Н. Shemaieva // "University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings". – Дніпро, 2022. – Вип. 7 <http://unilibnsd.diit.edu.ua/>

У 2022 році вийшла стаття директора НБ НУК ім. адм. Макарова Костирко Т. М. у **польському професійному журналі** для бібліотекарів *Biuletyn EBiB*. – 2023. – № 1 (208), який повністю присвятив один номер видання українським бібліотекам, постраждалим від воєнної агресії.

Kostyrko, Tamara. Biblioteka Naukowa Narodowego Uniwersytetu Budownictwa Okrętowego w Mikołajowie : adaptacja do funkcjonowania w warunkach wojny / Tamara Kostyrko // *Biuletyn EBiB*. – 2023. – № 1 (208). — [8] s.

Також були опубліковані матеріали в **друкованих та електронних фахових та наукових виданнях**.

- Костирко, Т. М. Бібліометричний аналіз наукових видань, в яких публікуються автори – НПП НУК ім. адмірала Макарова (за даними наукометричної бази даних Scopus) / Т. М. Костирко, Т. Д. Корольова // Матеріали XI міжнар. наук.-техн. конф. «Інновації в суднобудуванні та океанотехніці». У 2 ч. – Миколаїв, 2020. – Ч. 2. – С. 257–26.
- Костирко, Т. М. Ресурси і сервіси університетської бібліотеки в умовах цифрових трансформацій / Т. М. Костирко // *Бібліотечний Меркурій : журн. ОНУ*. – Одеса : ОНУ, 2022. – Вип. 1 (27). – DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.1\(27\).256413](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.1(27).256413).
- Костирко, Т. М. Галузеві колекції рідкісних видань в університетських бібліотеках [Електронний ресурс] / Т. М. Костирко, Г. В. Шемаєва // *Рукописна та книжкова спадщина України*. – 2022. – Вип. 28. – С. 146–158. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2022_28_11

Також, статті співробітників НБ НУК ім. адм. Макарова представлені у віснику Миколаївської обласної бібліотечної асоціації «БібліоАс» *БібліоАс*. – 2021.– №24.

- «100 років служіння освіті, науці і культурі» – стаття Белодед О. В., заступниці директора НБ НУК ім. адм. Макарова з наукової роботи;
- «Новий алгоритм роботи – дистанційний» – стаття Мігунової Т. С., провідного бібліотекаря НБ НУК ім. адм. Макарова.

Крім того, статті фахівців бібліотек МО розміщені у матеріалах конференцій та семінарів, проведених Науковою бібліотекою НУК ім. адм. Макарова у 2020, 2021 рр.

Прикладні наукові дослідження дозволяють отримати важливий аналітичний матеріал, допомагають зорієнтуватися у необхідності вирішення нагальних питань і надають можливість визначити шляхи удосконалення діяльності книгозбірні.

Протягом 2020-2022 рр., наукові дослідження проводилися Науковою бібліотекою НУК ім. адм. Макарова.

Так, у **2020 році** проведено:

- Бібліометричний аналіз наукових видань, в яких публікуються автори – НПП НУК ім. адмірала Макарова (за даними наукометричної бази даних Scopus);
- Історія НБ НУК ім. адм. Макарова: дати, факти, події (до 100-річчя заснування).

У **2021 році** проведено:

- Моніторинг публікаційної активності здобувачів наукових ступенів доктора, кандидата наук, PhD в НУК ім. адм. Макарова;
- Бібліометричний аналіз публікацій науковців у журналах відкритого доступу як інструмент підвищення публікаційної активності вишу;
- "Життя в екосистемі: ставлення здобувачів освіти до питань охорони довкілля";
- Моніторинг рівня сформованості медіаграмотності студентів.

У **2022 році** проведено:

- Бібліометричне дослідження російської агресії в Україні з використанням наукометричної БД WOS.

[URL:https://library.pdpu.edu.ua/images/2022/nk20221114/programa.pdf](https://library.pdpu.edu.ua/images/2022/nk20221114/programa.pdf)

Важливими ресурсами у системі науково-інформаційного обслуговування стало видання бібліографічних показників. Так, у 2022 році співробітниками бібліотек МО було складено 6 бібліографічних показників, у 2020 році – 19. Крім бібліографічних показників в НБ НУК у 2020 році підготовлено 3 веб-навігатори, у 2022 році – 5 публікаційних дайджестів.

В умовах воєнного стану співробітники бібліотек не тільки надавали якісні послуги користувачам, а й **підвищували свій професійний рівень**. Фахівці книгозбірень МО брали участь в онлайн-конференціях, які організовували бібліотеки провідних ЗВО України, вебінарах та онлайн-курсах.

Співробітники **НБ НУК ім. адм. Макарова** брали участь у заходах в онлайн-форматі (форма участі – слухач):

- I Міжнародній конференції "Відкрита наука та інновації в Україні 2022", Державна науково-технічна бібліотека України, м. Київ; (отримали сертифікати);
- XXV Всеукраїнській науково-практичній конференції "Короленківські читання 2022", Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, м. Харків (отримали сертифікати);
- Конференції "Українська бібліотечна асоціація – стійкість для майбутнього", Українська бібліотечна асоціація, м. Київ.
- Національному проєкту з медіаграмотності "Фільтр". Брили участь в першому національному тесті з медіаграмотності.

Фахівці бібліотеки мали можливість краще оволодіти особливостями пошуку інформації в електронних колекціях та базах даних провідних видавництв світу, прослухавши вебінари:

- "Серії вебінарів українською від Clarivate";
- "Запитай про Web of Science";
- "Web of Science Core Collection: нові та старі можливості для науковця та адміністратора"
- "Знайома незнайомка: база Web of Science Core Collection";
- "Корисні функції Scopus";
- "Психологічна підтримка для бібліотекарів в умовах воєнного стану".

Також, в умовах воєнного стану фахівці книгозбірні навчалися на онлайн-курсах з інформаційної та медіаграмотності, тренінгах з цифрової безпеки тощо.

Співробітники **НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського** брали участь у вебінарах «Автори та цитування» компанії Clarivate, «Функціональні можливості бази Scopus – як використовувати її потенціал» компанії Elsevier та отримали сертифікати.

Бібліотекою МНАУ проведено онлайн- семінар для фахівців коледжів "Інструменти та ресурси для організації дистанційної освіти".

Персонал бібліотек ЗВО – це потенціал, який дозволяє здійснювати функціонування бібліотеки. Всього на 01.01.2023 року в бібліотеках ЗВО працювала 71 особа (у 2021 році – 87, у 2020 - 89) з них – 66 (93 %) з повною вищою освітою, 39 осіб або 55 % від загальної кількості – з вищою спеціальною. У порівнянні з 2020 роком цей показник зменшився на 18 одиниць.

Під час активних бойових дій (з 01.04. 22 по 01.12.22 р.) у бібліотеках МО фактично знаходились на робочих місцях – 31 співробітник. Незважаючи на те, що майже 50% співробітників бібліотек евакуювалися, бібліотеки працювали, перерозподіливши обов'язки евакуйованих фахівців.

На 01.01.2023 р. **комп'ютерний парк** складав 92 одиниці (2020 р. – 101 од., 2021р. – 104 од.). У порівнянні з 2020 роком кількість ПК зменшилася на 9 одиниць (вони були знищені внаслідок ракетних обстрілів будівель Головного корпусу НУК ім. адм. Макарова, МНУ ім. В. О. Сухомлинського). Також, на 01.01.2023 р. кількість АРМ дорівнював 79 (у 2020 р. – 100, 2021 р. – 103), у т.ч. – АРМ для співробітників 41 (у 2020 р. – 46, 2021 р. – 49), для користувачів – 38 (у 2020 р. – 54, 2021 р. – 54). У порівнянні з 2020 роком зменшення складає 21 од.

Матеріально-технічна база бібліотек ЗВО

Загальна площа приміщень бібліотек ЗВО – 6 704,66 м², з них капітального ремонту потребують 2 758,7 м² (41% від загальної площі), у 2020 році потребували капітального ремонту 1 190, 2 м² (18 % від загальної площі). Площа приміщень, які перебувають в аварійному стані, становить 2 255,6 м² (34 % від загальної площі), у 2020 році 211 м² (3 % від загальної площі). Значне збільшення кількості аварійних приміщень та приміщень, які потребують ремонту є наслідком ракетних обстрілів, яких зазнали НУК ім. адм. Макарова та МНУ ім. В. О. Сухомлинського.

Так, внаслідок ракетних обстрілів в **НБ НУК ім. адм. Макарова** повністю знищено приміщення відділу бібліотечного маркетингу, інноваційної та методичної роботи та зруйновано стіни інформаційно-бібліографічного відділу). Загальна площа

цих приміщень складає 105,8 м². У Головному корпусі університету, який зазнав ракетних ударів, не залишилося жодного непошкодженого бібліотечного приміщення: перебувають в аварійному стані 1136,7 м², потребують капітального ремонту 1959,90 м². Співробітниками бібліотеки виконана величезна робота – вони приймали активну участь в толоках, організованих адміністрацією університету, організовували їх самі – допомагали забивати вікна плівкою та USB плитами, ремонтувати двері, прибирали скло і уламки. Вони виносили сміття, приводили до ладу приміщення відділів бібліотеки, відбирали для списання пошкоджені видання, перевязували їх, вантажили її для вивезення в макулатуру, тобто виконана величезна робота, спрямована на збереження майна та фонду бібліотеки. Співробітниками бібліотеки докладається багато зусиль для збереження книжкового фонду у зимовий період.

НБ МНУ ім. В. О. Сухомлинського теж зазнала руйнувань: частково був зруйнований корпус, у якому розташована бібліотека, і тимчасовий пункт бібліотеки, доступ до бібліотеки у співробітників обмежений. Потребує ремонту 1013,10 м².

У бібліотеці ЧНУ ім. Петра Могили було пошкоджено приміщення читального залу після ракетних атак (зруйновано – 18 вікон з рамами (115 кв.метрів), 7 дверей (22 кв.м); пошкоджено - 127 кв.м. стелі ("армстрон"), 380 кв.м. облиц. стін (вагонка), пошкоджено меблі (столи, шафи). Зараз приміщення вже повністю відновлено.

Тож, узагальнений аналіз діяльності свідчить про те, що у часи глобальних викликів бібліотеки Методичного об'єднання довели, що вони спроможні оперативно реагувати на кризові події, знаходити можливість для активізації своєї діяльності, особливо з віртуальним користувачем, надавати доступ до електронних інформаційних ресурсів: ЕК, власних та придбаних БД, ресурсів Відкритого доступу, веб-сайту та соціальних мереж. Бібліотеки МО підтвердили, що вони є інформаційними та комунікаційними центрами своїх ЗВО, і в будь-яких умовах можуть здійснювати науково-інформаційний супровід освіти та науки. І це доводить їх практична діяльність.

Світ змінюється, змінюються з ним і бібліотеки. Але в центрі уваги завжди залишається користувач та його потреби. Задля нього бібліотеки рухаються вперед до нових звершень та перемог. Ми не зламалися та продовжуємо працювати.

Список використаних джерел

1. Білоус, В. С. З вірою і надією у перемогу: з досвіду роботи університетської бібліотеки в умовах воєнного стану / В. С. Білоус, Л. С. Бровчак // Матеріали VIII міжнар. конф. «Університетська бібліотека на новому етапі розвитку соціальних комунікацій». – Дніпро, 2023. – URL: http://conflib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library_2023/paper/view/28932/16775
2. Сердюк, С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів / С. Сердюк, С. Герасимова // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2022. – № 3 (29). – С. 9–14.